

<https://doi.org/10.5559/di.29.3.01>

RAZLIKE U ODNOSU OSOBNIH VRIJEDNOSTI I MRAČNE TRIJADE KOD MUŠKARACA I ŽENA

Tomislav PAVLOVIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

Miroslav RAJTER

Ured za istraživanje, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb

UDK: 159.922.1

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1. 2. 2019.

Unatoč brojnoj literaturi usmjerenoj na istraživanje osobnih vrijednosti i mračne trijade zasebno, istraživanja njihovih međuodnosa relativno su rijetka. Cilj je ovog rada bio provjeriti muško-ženske razlike u vrednovanju osobnih vrijednosti te izraženosti osobina mračne trijade i provjeriti je li njihov odnos različit kod muškaraca i žena. U istraživanju je sudjelovalo 510 studenata koji su ispunjavali upitnik Prikaz osobnih vrijednosti te Kratki upitnik mračne trijade. Rezultati upućuju na veće vrednovanje hedonizma, postignuća, sigurnosti i dobrohotnosti kod žena te na izraženiji makijavelizam i psihopatiju, ali ne i narcizam, kod muškaraca. Spol kao moderator odnosa osobnih vrijednosti i osobina mračne trijade također se pokazao značajnim, pri čemu se kod muškaraca pokazalo da je višim vrednovanjem sigurnosti moguće predvidjeti izraženiji makijavelizam, a višim vrednovanjem moći izraženiji narcizam, dok kod žena navedeni odnosi nisu bili značajni. Žene koje više vrednuju sigurnost i dobrohotnost uglavnom postižu niže rezultate na ljestvici psihopatije, što nije zabilježeno kod muškaraca. Općenito gledano, više varijance mračne trijade predviđeno je na muškom uzorku, pri čemu je osobnim vrijednostima bolje predviđan narcizam kod muškaraca nego kod žena.

Ključne riječi: osobne vrijednosti, mračna trijada, muškarci i žene

Miroslav Rajter, Ured za istraživanje, Sveučilište u Zagrebu,
Ulica kralja Zvonimira 8, 10 000 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: mrajter@unizg.hr

Trud i ostvarivanje osobno vrijednih i poželjnih ciljeva predstavljaju neke od ključnih komponenti ljudske dobrobiti (Sheldon, Ryan, Deci i Kasser, 2004). Ipak, svakodnevica jasno upućuje na pojavu da različiti ljudi slijede različite ciljeve. Istraživanje ovih razlika rezultiralo je uspostavom nekih od centralnih konstrukata psihologije i socijalnih djelatnosti – koncepta osobnih vrijednosti te najrazličitijih pokušaja sistematizacije ličnosti.

Zbog raznorodnih znanosti koje su se tijekom povijesnog razvoja njima bavile nije jednostavno definirati osobne vrijednosti. Možda je najuspješniji pokušaj njihove definicije ponudio Schwartz (1992), upozoravajući na nekoliko zajedničkih obilježja koja se protežu kroz njihove definicije: one predstavljaju hijerarhijski organizirane ideje o ciljevima ili ponašanjima koji određuju konkretne postupke i nadilaze zasebne situacije, a smatra ih se poželjnim. Prema Schwartzovoj (1992) teoriji univerzalnih sadržaja i strukture vrijednosti, postoji deset tipova vrijednosti (nezavisnost, poticaj, hedonizam, moć, postignuće, sigurnost, tradicija, konformizam, dobrohotnost i univerzalizam), čiji se izvor nalazi u trima temeljnim zahtjevima ljudske egzistencije: potrebama vezanima uz biološke zakonitosti, društveno međudjelovanje te učinkovitost skupine i opstanak. Vrijednosti čine kružnu strukturu, u koju su smještene s obzirom na međusobne sličnosti i razlike, tvoreći kompatibilne (smještene susjedno te pozitivno korelirane) i konfliktne (smještene nasuprot te negativno korelirane) vrijednosti višeg reda, što upućuje na dinamičnu prirodu njihovih međuodnosa (Schwartz, 2012). Različiti životni ishodi, poput odabira studijskog usmjerenja, političkih preferencija, zadovoljstva životom i općenito ponašanja, pokazali su se povezanim s osobnim vrijednostima (Bardi i Schwartz, 2003; Ferić, 2008; Oishi, Diener, Suh i Lucas, 1999).

Životne ishode nerijetko se povezuje i sa strukturom ličnosti, koja se može odrediti kao zamjetno konzistentan i za pojedinca karakterističan obrazac (odabira) ponašanja, (upravljanja) razmišljanja te (ukalupljivanja) doživljavanja (Pervin, Cervone i John, 2005). Već iz prikazane definicije razvidno je da su vrijednosti i ličnost isprepleteni konstrukti, što je i potvrđeno nekim metaanalizama (primjerice, Parks-Leduc, Feldman i Bardi, 2015). U fokusu ovog rada jest model ličnosti s izraženim obilježjem (društveno nepoželjnog) vrednovanja: model mračne trijade, koji se pokazao boljim prediktorom osobnih vrijednosti od Velepeterog modela ličnosti (Persson, 2014). Prethodnih je godina taj model privukao mnogo pažnje, čemu je pridonijela i njegova primjenjivost u predviđanju antisocijalnoga ponašanja i društvenih odnosa, principa izbora ljubavnih partnera, ponašanja tijekom obrazovanja i u rad-

nom okruženju (Furnham, Richards i Paulhus, 2013). Makijavelizam (tendencija prema nemoralnim aktivnostima i iskorištavanju drugih), narcizam (uvjerenje o sebi kao dominantnom) i psihopatija (traganje za uzbuđujućim aktivnostima uz nepromišljenost te izostanak empatije) sastavnice su ovog modela, međusobno prožete naginjanjem vlastitoj promociji, emocionalnom distanciranošću i agresijom te licemjerjem i neiskrenošću (Paulhus i Williams, 2002), dok zamjetna negativna povezanost s poštenjem/poniznošću iz HEXACO modela ličnosti (Lee i Ashton, 2005) upućuju na "zlu" srž samoga modela. Pritom se s obzirom na podjednaku društvenu nepoželjnost iz modela izdvajaju psihopatija i makijavelizam, prozvani "zlim duetom" (Rauthmann i Kolar, 2012).

Nekolicina autora u svojim je radovima istraživala odnos osobnih vrijednosti i mračne trijade, pri čemu je primjenjivala Kratki upitnik mračne trijade (*Short Dark Triad*, SD3; Jones i Paulhus, 2014) tijekom operacionalizacije potonjeg, a neku od verzija Prikaza osobnih vrijednosti (*Portrait values questionnaire*, PVQ; Schwartz i sur., 2001) u operacionalizaciji prvotnoga konstrukta. U kontekstu multivarijantnih odnosa osobina mračne trijade i osobnih vrijednosti, Persson (2014) i Kajonius, Persson i Jonason (2015) proveli su i multiple regresije s osobinama mračne trijade kao prediktorskim varijablama. Usporedba njihovih rezultata pokazala je slaganje oko makijavelizma kao značajnoga prediktora postignuća, univerzalizma i moći, dok je u Perssonovu istraživanju (2014) upozoreno i na prediktivnu vrijednost za tradiciju, a radom Kajoniusa i suradnika (2015) na prediktivnu vrijednost za dobrohotnost. Oba istraživanja upozorila su na vrijednosti univerzalizma, postignuća i moći kao korelate narcizma, dok su postojale i naznake o korelaciji sigurnosti i poticaja (Kajonius i sur., 2015). Persson je (2014) upozorio na sigurnost i moć kao korelate psihopatije, a Kajonius i suradnici (2015) i na korelaciju s konformizmom, poticajem i hedonizmom.

U prethodnim radovima rabio se pristup u kojem su se osobine mračne trijade tretirale kao prediktori osobnih vrijednosti, međutim, prirodu odnosa vrijednosti i ličnosti može se gledati u oba smjera, premda je, kako i prethodni radovi pokazuju, nešto češći pristup predviđanja vrijednosti pomoću osobina ličnosti. Vrijednosti su prema Schwartzu (1992) ideje ili vjerovanja o poželjnim ponašanjima ili ciljevima, koja nadilaze pojedinačne situacije, važne su za odabir i procjenu ponašanja i događaja te čine sustav vrijednosti, dok je ličnost relativno nepromjenjiv obrazac (odabira) ponašanja, (usmjerenja) razmišljanja i (oblikovanja) doživljavanja, koji je karakterističan za pojedinca (Cervone i Pervin, 2013, str. 8). Drugim riječima, ličnost opisuje kako se ponašamo, osjećamo ili mislimo, a vrijednosti što smatramo poželjnim ponašanjima,

osjećajima ili mišljenjem. Druga temeljna distinkcija vrijednosti i osobina ličnosti jest da se za vrijednosti smatra kako su u većoj mjeri naučene i relativno promjenjive kroz život (Rokeach, 1972, str. 167), dok su osobine ličnosti dispozicije i relativno nepromjenjive kroz život (Olver i Mooradian, 2003), međutim istraživanja (npr. Parks-Leduc i sur., 2015) govore o međuodnosu ličnosti i vrijednosti, što čini razumijevanje odnosa vrijednosti i ličnosti vrlo složenim. Teorijski gledano, jedna od hipoteza o modelu odnosa ličnosti i vrijednosti može glasiti da će naše unutarnje dispozicije posredovane okolinom dovesti do osobnoga modela vrijednosti. Ako je navedena hipoteza točna, na temelju osobnih vrijednosti trebalo bi se moći saznati barem nešto o osobinama u podlozi njihova razvoja te je iz ove perspektive vrijedno ispitivati u kojoj se mjeri osobne vrijednosti mogu predvidjeti uz pomoć osobina ličnosti. Takav se pristup zasniva na valjanosti i upotrebi znakova (engl. *cue validity* i *utilization*) iz Brunswikova modela leće (1956), prema kojem se osobine ličnosti mogu ogledati u različitim tragovima – znakovima, pa je za procjenu ličnosti važno znati i koliko je pojedinac znak valjan (odnosno, koliko dobro je predviđa), ali i koliko se on rabi, iako taj dio nije zahvaćen ovim istraživanjem. Druga perspektiva temelji se na tome da vrijednosti mogu oblikovati osobine (Parks i Guay, 2009). Roccas, Sagiv, Schwartz i Knafo (2002) navode da vrijednosti oblikuju model ponašanja pojedinca i samim tim ekspresiju osobina ličnosti. Rokeach (1968) ovo obrazlaže time da vrijednosti imaju motivacijsku komponentu čime reguliraju ponašanje, misli i osjećaje s ciljem ostvarenja onoga što smatramo poželjnim. U okviru ove perspektive stoga je zanimljivo istraživati u kojoj se mjeri na temelju sustava vrijednosti može predvidjeti izraženost osobina ličnosti. Iz praktične perspektive, mjerenje vrijednosti, kao sustava željenoga ponašanja sebe i drugih, često je lakše provesti nego ispitivanje dispozicija o trenutnom ponašanju (npr. selekcijski intervjui, posebice u kontekstu nepoželjnih ponašanja), čime je naglašena praktična vrijednost predviđanja osobina ličnosti na temelju sustava vrijednosti. S obzirom na manjak istraživanja koja uzimaju u obzir ovu perspektivu, u ovom radu odabran je pristup istraživanja prediktivnoga kapaciteta sustava osobnih vrijednosti za predviđanje osobina mračne trijade. Pritom je naglasak na samom predviđanju, a ne na uspostavi kauzalnih odnosa, jer znanstveno utemeljeni konsenzus o hijerarhijskom međuodnosu osobina i vrijednosti još uvijek nije postignut (Parks-Leduc i sur., 2015).

Kao jedan od nedostataka dosadašnjih radova koji se bave odnosom osobnih vrijednosti i osobina ličnosti može se navesti i da ne uzimaju u obzir međuodnos vrijednosti i međuodnos osobina ličnosti. Primjerice, u radu Kajoniusa i sur.

(2015) provodi se 10 neovisnih regresijskih analiza za predikciju svake od vrijednosti, pri čemu se ne uzima u obzir 45 (bivarijatnih) interkorelacija među vrijednostima, čime se gubi distinktnost prediktivnih modela i ograničava doseg spoznaja, jer se vrijednosti gledaju pojedinačno, a ne kao dio sustava. Zato kada se rade prediktivni modeli, a posebno kada se unutar takvih modela testiraju moderacije, poželjno je primijeniti integrativni pristup. U diplomskom Pavlovićevom radu (2017), na čijim se rezultatima temelji i ovaj rad, regresijskim analizama osobnih vrijednosti kao prediktora osobina mračne trijade na hrvatskom uzorku pokazalo se da je izraženiji makijavelizam moguće predvidjeti naglašenijim vrednovanjima moći i umanjenim vrednovanjem dobrohotnosti, izraženiji narcizam sklonošću poticaju i postignuću te nesklonošću vrednovanja tradicije, a izraženiju psihopatiju sklonostima poticaju i moći te nesklonostima konformizmu i dobrohotnosti.

Iako potonji rad nudi odgovor o generalnom odnosu osobnih vrijednosti i osobina mračne trijade na hrvatskom uzorku, ne zadire dublje u specifikaciju tog odnosa. U domaćoj literaturi nalazi o razlikama u osobinama mračne trijade kod muškaraca i žena relativno su konzistentni. Primjerice, dok Točaković (2017) govori o dosljedno višim rezultatima muškaraca na svim osobinama mračne trijade, Wertag i Hanzec (2013) te Bogdanović, Vertrakova i Filip (2018) upozorili su na izostanak razlike između muškaraca i žena glede izraženosti narcizma. S druge strane, Schwartz i Rubel (2005) na uzorcima iz 70 svjetskih država upozorili su na muško-ženske razlike u vrednovanju osobnih vrijednosti i dovode u odnos rodne razlike u vrijednostima s rodnom ravnopravnošću u društvu. S obzirom na navedene razlike u važnosti pojedinih osobnih vrijednosti i izraženosti osobina ličnosti, upitno je i koliko je njihov odnos identičan kod muškaraca i žena. Na temelju ovakvih nalaza Jonason, Foster, Kavanagh, Gouveia i Birkás (2018) postavljaju hipotezu o tome jesu li za više rezultate muškaraca na mračnoj trijadi odgovorne razlike između muškaraca i žena u osobnim vrijednostima. Rezultati ovog istraživanja pokazuju da je razlika između muškaraca i žena posredovana egzistencijalnim, normativnim i interakcijskim vrijednostima za psihopatiju, za narcizam je dobiven blagi supresijski efekt, gdje su se uključivanjem normativnih i nadosobnih (eng. *suprapersonal*) vrijednosti razlike između muškaraca i žena povećale, dok za rodne razlike u makijavelizmu nije utvrđen nikakav posredujući odnos osobnih vrijednosti. Dinić i Wertag (2018), primjerice, dovode u odnos HEXACO model ličnosti, mračnu trijadu i razne vrste agresije, pri čemu je kod žena dobiven kompleksniji odnos povezanosti osobina ličnosti s agresivnosti u odnosu na mu-

škarce. Osim navedenoga, i druga istraživanja (npr. Orue, Calvete i Gamez-Guadix, 2016) pokazuju različitu strukturu psihopatskih tendencija i agresivnoga ponašanja s obzirom na rodne razlike. S druge strane, Semenya i Honey (2015) dobivaju nalaz da stilovi dominacije posreduju u rodnim razlikama na mračnoj trijadi, a određene ideje o ulozi roda u odnosu vrijednosti i mračne trijade mogu se pronaći u Teoriji životne povijesti, gdje Jonason, Koenig i Tost (2010) navode da se razlike između muškaraca i žena u odabiru životnih strategija u skladu s Teorijom životne povijesti reflektiraju i u izraženosti osobnih vrijednosti i u osobinama mračne trijade. Navedena ideja služila je kao motivacija za provedbu ovog istraživanja, kojem su ciljevi bili provjeriti razlike u osobnim vrijednostima te razlike u osobinama mračne trijade kod muškaraca i žena, kao i razlike navedenih skupina u odnosu osobnih vrijednosti i osobina mračne trijade, s ciljem produbljivanja uvida u njihovu strukturu na hrvatskom uzorku. Pritom su prva dva istraživačka pitanja usmjerena na dodatnu provjeru postojećih nalaza dobivenih na uzorcima iz različite kulture od onih u kojima su dosadašnja istraživanja provedena, dok posljednje predstavlja istraživački iskorak u odnosu na dostupnu literaturu.

METODA

Sudionici

Prigodan uzorak primijenjen za potrebe ovog istraživanja sastavljen je od studenata raznih fakulteta i studijskih smjerala s područja Hrvatske, koji su o istraživanju obaviješteni i regrutirani preko društvenih mreža. Od ukupno 510 sudionika, uzorak je činila 291 (57 %) žena, prosječne dobi od 22,06 godina ($sd = 2,92$), dok je prosječna dob muškaraca iznosila 22,27 godina ($sd = 4,16$). Dominantno se radilo o studentima koji su studirali na području grada Zagreba (82,6 %). Općenito, najzastupljeniji u uzorku bili su studenti elektrotehnike i računarstva (23,7 %), psihologije (13,1 %) i ekonomije (6,5 %). Podaci dobiveni ovim istraživanjem navedeni su i u diplomskom radu Tomislava Pavlovića (2017).

Instrumenti

Za operacionalizaciju osobina ličnosti uzet je Kratki upitnik mračne trijade (*Short Dark Triad*; SD3; Jones i Paulhus, 2014), kojim se mjeri makijavelizam definiran kroz manipulativnost, bezobzirnost i proračunatost, psihopatija definirana kroz deficite u emocionalnosti i samokontroli uz impulzivnost te narcizam definiran kroz grandioznu komponentu narcizma. Sva-ka od osobina (narcizam, makijavelizam, psihopatija) mjeri se sa devet čestica – izjava (primjerice, "Ljudi me vide kao ro-

đenog vođu.") na ljestvici od pet razina Likertova tipa, gdje najniža vrijednost (1) označuje sudionikovo potpuno neslaganje, a najviša (5) potpuno slaganje s navedenom izjavom. Ranija provjera upitnika na hrvatskom uzorku potvrdila je trofaktorsku strukturu sukladnu izvornoj, uz umjerenu pouzdanost ljestvica ($\alpha = 0,74$ za makijavelizam, $\alpha = 0,69$ za narcizam i $\alpha = 0,73$ za psihopatiju; Wertag, Vrselja i Tomić, 2011), kakvim se pokazala i u ovom istraživanju ($\alpha = 0,79$ za makijavelizam, $\alpha = 0,64$ za narcizam i $\alpha = 0,67$ za psihopatiju). Isходи upitnika navode se posebno za svaku od triju sastavnica, kao prosjek pripadnih joj čestica, pri čemu viši rezultat označuje veću izraženost pojedine osobe.

Upitnik Prikaz osobnih vrijednosti (eng. *Portrait values questionnaire*; PVQ-21; Schwartz i sur., 2001), osmišljen za potrebe *European Social Surveya* (ESS), predstavlja relativno noviji, specifičniji i manje naporan oblik mjerenja osobnih vrijednosti kad se u obzir uzme izvorni Schwartzov upitnik (*Schwartz Value Survey*; SVS; Schwartz, 1992; prema Bardi i Schwartz, 2013). PVQ-21 pomoću 21 čestice mjeri 10 tipova motivacijskih vrijednosti (nezavisnost, poticaj, hedonizam, sigurnost, konformizam, postignuće, moć, tradicija, dobrohotnost i univerzalizam), svaki pomoću dviju čestica osim univerzalizma, operacionaliziranoga trima česticama. Čestice predstavljaju opise zamišljene osobe, dok je na sudioniku procijeniti koliko su toj zamišljenoj osobi slični, s time da najniža vrijednost (1) pokazuje da sudionik uopće ne sliči zamišljenoj osobi, a najviša (6) označuje visoku sličnost sudionika sa zamišljenom osobom. Konačan se rezultat, u obliku prosjeka pripadnih čestica, oblikuje posebno za svaku od vrijednosti, pri čemu viši rezultat označuje veću izraženost pojedine vrijednosti. Provjera psihometrijskih svojstava upitnika u Hrvatskoj uputila je na niske koeficijente unutarnje konzistencije 10 osnovnih vrijednosti, što nije neobično kod ljestvica sastavljenih od dviju čestica, dok se na razini četiriju vrijednosti višeg reda nazire zadovoljavajuća pouzdanost (Ferić, 2008).

Postupak

Provedba istraživanja organizirana je *online*, u ljetnim mjesecima 2015. godine. Nakon opisa svrhe istraživanja, pružanja jamstva povjerljivosti prikupljenih podataka i informacija o pravu na besposljedično odustajanje u bilo kojem dijelu istraživačkoga procesa te dobrovoljnosti sudjelovanja, pritiskom na oznaku "dalje" sudionici su izrazili razumijevanje uvjeta istraživanja te na njih pristali. Sudionici su najprije ispunjavali PVQ-21, a zatim SD3. Nakon ispunjavanja sudionici su dobili opciju primanja povratnih informacija o svojim vrijednosnim preferencijama, na što su mogli odgovoriti upisom e-mail adrese na koju bi spomenute podatke voljeli primiti. Povratna

informacija sastojala se od kratkog opisa dviju sudionikovih najistaknutijih te dviju najslabije izraženih vrijednosti (primjerice, "Cijenite kreativnost, znatiželju i istraživanje novih stvari. Želite biti slobodni i sami određivati ciljeve u svome životu. Posebno vrednujete iskrena prijateljstva, odanost i spremnost na opraštanje, a smisao života vidite u pomaganju ljudima s kojima ste okruženi. Ne volite uzbuđenja, novost ni izazove pa Vam uzbudljiv i raznovrstan život nisu od velike važnosti. Ugoda, zadovoljstvo i uživanje u životu nisu Vaši prioriteti.").

REZULTATI

● TABLICA 1
Rezultati univarijatnoga
testiranja razlika u
izraženosti osobnih
vrijednosti kod muš-
karaca i žena

Prilikom obradbe podataka uzet je R (v 3.5.1, R Core Team, 2019), uz primjenu specifičnih paketa: nonnest2 (Merkle i You, 2018), lavaan (Rosseel, 2012) i stats (R Core Team, 2019).

Kako bi se ispitale razlike kod muškaraca i žena u osobnim vrijednostima, provedena je složena analiza varijance (MANOVA) s vrijednostima kao kriterijskim varijablama. Rezultati analize pokazuju da je razlika na razini multivarijatnog efekta statistički značajna (Wilks $\lambda = 0,921$; $F(10, 499) = 3,885$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,072$). Rezultati univarijatnih testova prikazani su u Tablici 1.

Vrijednost	Skupina	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	η^2
Nezavisnost	Muškarci	4,75	0,852	0,110	0,741	< 0,001
	Žene	4,73	0,900			
Poticaj	Muškarci	3,63	1,176	2,476	0,116	0,005
	Žene	3,79	1,160			
Hedonizam	Muškarci	4,11	1,122	7,200	0,008*	0,014
	Žene	4,36	1,047			
Postignuće	Muškarci	3,49	1,124	7,338	0,007*	0,014
	Žene	3,76	1,071			
Moć	Muškarci	3,19	1,161	0,156	0,693	< 0,001
	Žene	3,23	0,997			
Sigurnost	Muškarci	3,63	1,141	10,311	0,001*	0,020
	Žene	3,96	1,133			
Konformizam	Muškarci	3,45	1,209	0,324	0,569	0,001
	Žene	3,40	1,124			
Tradicija	Muškarci	3,29	1,125	0,052	0,819	< 0,001
	Žene	3,26	1,226			
Dobrohotnost	Muškarci	4,82	0,845	9,541	0,002*	0,018
	Žene	5,05	0,835			
Univerzalizam	Muškarci	4,66	0,777	3,328	0,069	0,007
	Žene	4,78	0,768			

* $FDR < 0,05$

● **TABLICA 2**
Rezultati univarijant-
noga testiranja razlika
u dimenzijama
mračne trijade kod
muškaraca i žena

Osobina	Skupina	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	η^2
Makijavelizam	Muškarci	3,07	0,576	7,906	0,005**	0,015
	Žene	2,89	0,579			
Narcizam	Muškarci	2,74	0,557	0,253	0,615	< 0,001
	Žene	2,77	0,527			
Psihopatija	Muškarci	2,31	0,493	21,611	< 0,001**	0,041
	Žene	2,11	0,524			

* *FDR* < 0,01

Kako bi se ograničila vjerojatnost pogreške tipa I, primijenjena je Benjamini-Hochberg stupnjevita korekcija lažnih pozitivnih rezultata (engl. *false discovery rate*, *FDR*; Benjamini i Hochberg, 1995). U tablici su uz stvarno dobivene *p*-vrijednosti označene značajnosti uz korekciju na temelju *FDR* metode.

Rezultati analiza pokazuju značajne razlike kod četiriju vrijednosti – hedonizam, postignuće, sigurnost i dobrohotnost. U sva četiri slučaja žene pokazuju viši rezultat nego muškarci, pa su razlike značajne i uz korekciju zbog višestrukih usporedbi, premda se uvidom u veličinu efekta može govoriti o vrlo niskim razlikama (Ferguson, 2009).

U okviru sljedećega problema testirane su razlike između muškaraca i žena u izraženosti dimenzija mračne trijade, koje su potvrđene rezultatima složene analize varijance (Wilks $\lambda = 0,949$; $F(3, 506) = 8,999$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,051$). U Tablici 2 prikazani su rezultati univarijantnih testova.

Dobiveni rezultati pokazuju statistički značajne razlike između muškaraca i žena za dimenzije makijavelizma i psihopatije, pri čemu muškarci na obje ove dimenzije ostvaruju više rezultate u odnosu na žene, uz dobivenu nisku veličinu efekta (Ferguson, 2009).

S ciljem obradbe podataka i utvrđivanja postojanja muško-ženskih razlika u odnosu osobnih vrijednosti i osobina ličnosti iz modela mračne trijade, formiran je strukturni model. Prije njegove provedbe izračunana je tablica korelacija (Tablica 3). Rezultati pokazuju teorijski očekivane interkorelacije unutar osobnih vrijednosti i osobina mračne trijade, dok se kod međusobnog odnosa dvaju konstrukata ističe izostanak povezanosti nezavisnosti i psihopatije i kod muškaraca i kod žena. Detaljnije specifikacije navedenih odnosa razrađene su u nadolazećim analizama. Iako interkorelacije prediktora mogu djelomično zamagljivati njihov pojedinačni doprinos predviđanju mračne trijade, regresijskim se analizama može utvrditi koje se vrijednosti u modelu ističu kao naj-snažniji prediktori, a koje individualno ne pridonose predviđanju. Ishodi takve analize omogućuju eventualnu buduću redukciju modela na manji broj relevantnih vrijednosti kao prediktora mračne trijade.

► **TABLICA 3**
Interkorelacije mračne
trijade i osobnih vri-
jednosti za muškarce
(iznad dijagonale) i
žene (ispod dijagona-
le) te korelacije mrač-
ne trijade i osobnih
vrijednosti sa spolom
(dijagonala;
M = 1, Ž = 2)

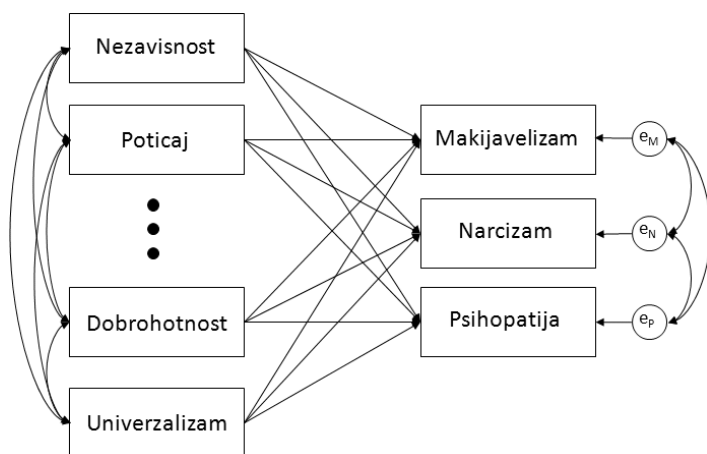
Varijabla	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1 Makjavelizam	-0,124**	0,409**	0,490**	-0,066	0,082	0,338**	0,389**	0,565**	0,328**	0,157*	-0,100	-0,173*	-0,235**
2 Narcizam	0,216**	0,022	0,352**	0,118	0,364**	0,371**	0,518**	0,484**	0,074	0,011	-0,266**	0,044	-0,043
3 Psihopatija	0,469**	0,292**	-0,202**	0,050	0,259**	0,355**	0,206**	0,305**	0,014	-0,231**	-0,250**	-0,044	-0,159*
4 Nezavisnost	-0,120*	0,173**	0,018	-0,015	0,385**	0,107	0,022	-0,066	-0,045	-0,153*	-0,182**	0,087	0,281**
5 Poticaj	-0,027	0,231**	0,263**	0,331**	0,070	0,429**	0,164*	0,120	-0,148*	-0,226**	-0,252**	0,142*	0,186**
6 Hedonizam	0,144*	0,216**	0,201**	0,078	0,444**	0,118**	0,338**	0,362**	0,060	-0,085	-0,216**	-0,025	0,045
7 Postignuće	0,349**	0,317**	0,262**	0,108	0,096	0,278**	0,119**	0,710**	0,210**	0,222**	-0,085	0,002	-0,050
8 Moć	0,449**	0,194**	0,311**	0,065	0,135*	0,305**	0,734**	0,018	0,253**	0,210**	-0,134*	-0,093	-0,176**
9 Sigurnost	0,096	-0,106	-0,241**	-0,099	-0,262**	0,092	0,239**	0,201**	0,141**	0,449**	0,262**	0,121	0,050
10 Konformizam	0,047	-0,207**	-0,320**	-0,071	-0,185**	-0,068	0,135*	0,117*	0,446**	-0,025	0,357**	0,111	0,034
11 Tradicija	-0,091	-0,266**	-0,292**	-0,049	-0,122*	-0,041	-0,081	-0,079	0,418**	0,428**	-0,010	0,302**	0,136*
12 Dobrohotnost	-0,228**	0,001	-0,240**	0,081	0,130*	0,250**	0,091	0,056	0,247**	0,224**	0,304**	0,136**	0,321**
13 Univerzalizam	0,050	0,119*	-0,042	0,223**	0,115*	0,076	0,279**	0,263**	0,252**	0,187**	0,047	0,324**	0,081

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Ovakav analitički pristup, koji se zasniva na principima provjere invarijantnosti iz strukturnoga modeliranja, odabran je stoga što istodobno omogućuje i usporedbu razlika između muškaraca i žena u regresijskim koeficijentima na razini cijelog modela i preciznije određenje tih razlika na razini pojedinačnoga prediktora ili kriterija. Pritom je kao indikator značajne razlike uzeta promjena χ^2 koji odmjerava koliko je dobro slaganje modela s podacima. Prvotno je formiran model (Slika 1) kojim su zasebno izračunani regresijski koeficijenti

osobnih vrijednosti muškaraca i žena u predviđanju izraženosti osobina ličnosti mračne trijade, bez restrikcija, a zatim su u idućim modelima postupno dodavane restrikcije te su modeli uspoređivani s početnim modelom. Time smo razvijali ugniježdene modele, pri čemu se svaki od početnog razlikuje u jednoj skupini restrikcija. Modeli s restrikcijama regresijskih koeficijenata zatim su analizom varijance uspoređivani s modelom bez restrikcija te odmjereni s obzirom na značajnost promjene hi-kvadrat vrijednosti. U tom slučaju, značajnost promjene upućivala je na značajno smanjenje slaganja modela s podacima kao na posljedicu restrikcije, što implicira da je restrikcija neprimjerena, odnosno da postoji značajna razlika između skupina s obzirom na objekt restrikcije. S druge strane, neznajna promjena slaganja modela s podacima pokazivala je da restrikcijom nismo bitno narušili primjerenost modela, odnosno da su regresijski koeficijenti pod restrikcijom dovoljno slični da među njima značajna razlika ne postoji te ih je opravdano zamijeniti jedinstvenom procjenom. Iako postoji i jednostavniji pristup kojim se značajne razlike uočavaju na temelju modifikacijskih indeksa, zbog većeg broja usporedbi takav bi pristup vodio povećanju vjerojatnosti pogreške tipa I, dok zbog njegove prirode nije moguće provesti korekciju razina značajnosti. S ciljem dobivanja što robusnijih rezultata, kako bi se doskočilo navedenim nedostacima pristupa utemeljenog na modifikacijskim indeksima, ipak je odabran pristup s pojedinačnim restrikcijama.

SLIKA 1
Pojednostavnjeni prikaz modela odnosa osobnih vrijednosti i mračne trijade

S ciljem dodatnog osiguravanja valjanosti statističkoga zaključka, na muškom uzorku provedena je krosvalidacija modela. Preciznije, muški je uzorak po slučaju podijeljen na dva jednaka dijela, u skladu s načelima *holdout* krosvalidacije (Kohavi, 1995), pa su koeficijenti izračunani na jednom uzorku iskorišteni kao restrikcije kod procjene drugoga pod-

uzorka. Pritom se gledalo odstupanje podataka drugoga poduzorka od izračuna regresijskih koeficijenata, prosjeka čestica, reziduala i varijanci reziduala dobivenih na prvom muškom poduzorku, pri čemu je potvrđeno slaganje modela s podacima uz primjenu *robustne metode maksimalne vjerodostojnosti* procjene robusne na odstupanja od normalnosti ($\chi^2(39) = 25,67, p = 0,95$; CFI = 1; RMSEA = 0; SRMR = 0,025).

U daljnjem su koraku krosvalidirani regresijski koeficijenti uzeti kao restrikcije modela provedenog na ženskom uzorku, što je upućivalo na smanjivanje slaganja modela s podacima zbog zadane restrikcije ($\Delta\chi^2(30) = 118,48, p < 0,001$; CFI = 0,722; RMSEA = 0,102; SRMR = 0,078), odnosno da generalno postoje neke razlike između muškaraca i žena u regresijskim koeficijentima.

S ciljem provjere o kojim je razlikama točno riječ, restrikcije su stavljene zasebno na sve regresijske pravce koji vode do pojedine osobine mračne trijade, pa su takva tri modela (jedan s restrikcijom grupnih razlika u prediktorima makijavelizma, drugi s restrikcijom grupnih razlika u prediktorima narcizma, treći s restrikcijom grupnih razlika u prediktorima psihopatije) uspoređivana s početnim modelom bez restrikcija. Rezultati su pokazali postojanje muško-ženskih razlika u regresijskim koeficijentima osobnih vrijednosti u predviđanju makijavelizma ($\Delta\chi^2(10) = 20,527, p = 0,024$), narcizma ($\Delta\chi^2(10) = 24,451, p = 0,006$) i psihopatije ($\Delta\chi^2(10) = 25,288, p = 0,004$).

Kako bi se utvrdilo kod kojih osobnih vrijednosti dolazi do muško-ženskih razlika kod predviđanja osobina mračne trijade, u sljedećem koraku zadane su restrikcije nad pojedinačnim regresijskim koeficijentima, uz FDR korekciju značajnosti. Rezultati usporedbe takvih restrikcija modela s početnima prikazani su u sljedećoj tablici (Tablica 4); pritom su u redcima navedene vrijednosti čiji su regresijski pravci ograničavani, a u stupcima kriterijske varijable – osobine mračne trijade.

Analiza strukture regresijskih parametara upućuje na razlike između muškaraca i žena. Pri tome treba voditi računa da se statistička značajnost parametra odnosi na to razlikuje li se on statistički značajno od nule, a razlika među parametrima odnosi se na to da li se parametri izračunani na ženskom uzorku razlikuju od krosvalidiranih parametara dobivenih na muškom uzorku. Stoga je prilikom analize rezultata potrebno uzeti u obzir obje ove perspektive.

Kada se gleda ukupna prediktivna vrijednost modela za pojedine dimenzije mračne trijade, razlike u koeficijentima determinacije kod muškaraca i žena testirane su pretvaranjem koeficijenata determinacije u koeficijente korelacije, pri čemu je primijenjena Fisherova r-to-z transformacija. Dobiveni rezultati pokazuju razliku u prediktivnosti modela samo za nar-

cizam ($z = 2,80$; $p = 0,005$), pri čemu je prediktivnost modela za muškarce ($R^2 = 0,42$) veća nego prediktivnost modela za žene ($R^2 = 0,23$). Takva je razlika očekivana, jer su koeficijenti formirani na muškom uzorku te dodatno upućuje na potrebu za otpuštanjem pojedinih restrikcija.

Vrijednost	Makijavelizam			Narcizam			Psihopatija		
	M	Ž	$\Delta\chi^2$	M	Ž	$\Delta\chi^2$	M	Ž	$\Delta\chi^2$
Nezavisnost	-0,012	-0,126*	3,97*	0,006	0,072	0,28	-0,010	-0,085	2,33
Poticaј	0,055	-0,050	2,40	0,225**	0,087	4,61*	0,120	0,162**	0,81
Hedonizam	0,172*	0,113	0,48	0,078	0,089	0,06	0,205**	0,073	2,90
Postignuće	-0,037	0,062	1,56	0,302**	0,360**	0,47	-0,022	0,148*	4,91*
Moć	0,398**	0,383**	0,09	0,178*	-0,118	11,04**†	0,218**	0,226**	0,26
Sigurnost	0,248**	0,014	10,74**†	0,026	-0,032	0,82	0,101	-0,131*	13,18**†
Konformizam	0,015	0,033	0,09	0,002	-0,146*	5,37*	-0,261**	-0,217**	< 0,001
Tradiciја	-0,014	0,003	0,10	-0,171**	-0,157*	0,50	-0,085	-0,033	0,95
Dobrohotnost	-0,120	-0,292**	9,36**†	0,100	0,005	3,10	0,059	-0,206**	19,96**†
Univerzalizam	-0,156*	0,042	9,63**†	-0,051	0,058	3,42	-0,157*	-0,006	5,64*
R^2	0,419	0,230		0,408	0,297		0,253	0,182	

Napomena: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, † $FDR < 0,05$

● **TABLICA 4**
Standardizirani
regresijski koeficijenti i
analiza razlika između
muškaraca i žena u
predviđanju dimenzija
mračne trijade na
temelju osobnih
vrijednosti

U kontekstu statističke značajnosti pojedinih parametara uočljivo je kako su različite vrijednosti prediktivne za muškarce i žene, i to na sve tri dimenzije mračne trijade. Pri tome su viši rezultati na ljestvici makijavelizma povezani s višim vrednovanjem moći i kod muškaraca i kod žena. Za žene je specifična veća važnost nezavisnosti i dobrohotnosti u predikciji makijavelizma u negativnom smjeru, dok su za muškarce specifični prediktori izraženijega makijavelizma izraženije vrednovanje hedonizma i sigurnosti, a manje vrednovanje univerzalizma. Razlike između parametara statistički su značajne za sigurnost, dobrohotnost i univerzalizam. Kod žena su rezultati na vrijednosti sigurnosti i univerzalizma nepovezani s makijavelizmom, dok je kod muškaraca taj odnos pozitivan u slučaju prvotne te negativan u slučaju potonje vrijednosti. Iako se viša dobrohotnost pokazala povezanom s nižim makijavelizmom i kod muškaraca i kod žena, kod žena je taj odnos jači, dok kod muškaraca ipak doseže prag značajnosti.

Za dimenziju narcizma, muškarcima i ženama je zajedničko da je viši rezultat na narcizmu povezan s većom osobnom važnosti vrijednosti postignuća i manjom važnosti tradicije. Kod žena je za veći narcizam specifičan prediktor manja važnost konformizma, dok je kod muškaraca s višim narcizmom povezana veća važnost poticaja i moći. Kada se gledaju razlike među parametrima, statistički značajna razlika dobivena je samo za osobnu vrijednost moći, koja se kod muškaraca pokazala pozitivno povezanom s narcizmom, dok kod žena odnos nije dosegao prag značajnosti.

Na dimenziji psihopatije, veći rezultat kriterija i kod muškaraca i kod žena predviđaju veća važnost moći i manja važnost konformizma. Specifični značajni prediktor veće psihopatije kod muškaraca jesu veća važnost hedonizma i manja važnost univerzalizma, dok su kod žena za višu psihopatiju prediktivni veća važnost poticaja i postignuća te manje važnosti sigurnosti i dobrohotnosti. Analiza razlika među parametrima pokazuje statistički značajnu razliku u veličini parametara za vrijednosti sigurnosti i dobrohotnosti. Niža dobrohotnost i sigurnost upućivale su na više rezultate psihopatije kod žena, ali ne i kod muškaraca.

RASPRAVA

Provedene analize velikim su dijelom potvrdile nalaze prijašnjih studija, uz njihovu nadgradnju u vidu utvrđivanja muško-ženskih razlika u odnosu osobnih vrijednosti i mračne trijade. U skladu s nalazima Schwartz i Rubel (2005), utvrđene su razlike između muškaraca i žena u vrednovanju pojedinih osobnih vrijednosti, no njihova struktura ponešto se razlikuje. Dok su navedeni autori utvrdili da žene više od muškaraca vrednuju sve vrijednosti osim postignuća, moći i konformizma, na domaćem je uzorku utvrđeno da kod većine vrijednosti razlika nema, dok su kod vrijednosti hedonizma, postignuća, sigurnosti, dobrohotnosti žene postizale više rezultate. Uvid u količine predviđene varijance pokazuje da ni razlike u radu Schwartz i Rubel (2005) nisu bile velike kod većine vrijednosti te ne odudaraju bitno od dobivenih, što upućuje na mogućnost da do razlika dolazi poglavito zbog odabira uzorka, što kvalitativno (reprezentativni nacionalni uzorci naspram prigodnoga studentskog), što kvantitativno (u pogledu veličina uzoraka). Takvu mogućnost valjalo bi provjeriti daljnjim istraživanjima na reprezentativnijem i većem domaćem uzorku prije donošenja sigurnijega zaključka o muško-ženskim, iako prilično malim, razlikama u navedenim vrijednostima.

U pogledu osobina mračne trijade, u skladu s radovima Wertag i Hanzec (2013) te Bogdanović i suradnika (2018), nisu utvrđene muško-ženske razlike jedino u narcizmu. Iako metaanaliza razlika između muškaraca i žena u narcizmu provedena nad rezultatima preciznijeg instrumenta upućuje na više rezultate muškaraca u gotovo svim njegovim facetama (Grijalva i sur., 2015), takav je nalaz na hrvatskim uzorcima u najmanju ruku nekonzistentan. Mogući izvori te nekonzistencije, uz prigodne uzorke, mogu biti sadržani i u odabiru mjernih instrumenata, što govori o potrebi da se istraživanje nastavi. U pogledu rezultata makijavelizma i psihopatije, utvrđene razlike između muškaraca i žena potvrdile su nalaze

prijašnjih istraživanja o višim rezultatima postignutim na muškim uzorcima (Bogdanović i sur., 2018; Točaković, 2017; Wertag i Hanzec, 2013).

Uvid u muško-ženske razlike u odnosima osobnih vrijednosti i mračne trijade upozorio je i na određene konzistentnosti i odstupanja u odnosu na rezultate istraživanja koja spol kao moderator nisu uzimala u obzir. I kod muškaraca i kod žena dosljednim su se pokazale povezanost dobrohotnosti s makijavelizmom, postignuća i tradicije s narcizmom te moći i konformizma sa psihopatijom, što velikim dijelom potvrđuje nalaze stranih studija (Balakrishnan, Plouffe i Saklofske, 2017; Kajonius i sur., 2015; Persson, 2014), uz poneko odstupanje u vidu proglašavanja pojedine vrijednosti značajnom samo kod muškaraca ili žena. U tom kontekstu, uzimajući u obzir rezultate korekcija razina značajnosti, šest muško-ženskih razlika pokazalo se konzistentnima.

Više vrednovanje sigurnosti samo na muškom uzorku pokazalo se povezanim s izraženijim makijavelizmom, što je u neku ruku i dosljedno sa slikom tipičnoga makijavelista kao promišljene osobe koja djeluje iz pozadine te pažljivo i postupno manipulira drugima kako bi postigao svoj cilj (Paulhus i Williams, 2002). Čini se da je pitanje ženskog makijavelizma nešto složenije, jer su i drugi autori utvrdili prisutnost pozitivne korelacije makijavelizma i planiranja kod muškaraca, ali ne i kod žena (Szabo i Jones, 2019). Drugom studijom pokazano je da iako i žene i muškarci s izraženim makijavelizmom više paze na svoja *online* ponašanja, žene su sklonije upustiti se u javnu verbalnu agresiju (Abell i Brewer, 2014). Uzevši navedeno u obzir, čini se da žene s izraženim makijavelizmom doista u odnosu na muškarce manje pažnje obraćaju na to koliko su sigurne dok pokušavaju ostvariti svoje ciljeve, što upućuje na mogućnost primjene raznih strategija postizanja ciljeva kod muških i ženskih makijavelista.

Nadalje, značajne razlike između muškaraca i žena utvrđene su u odnosu dobrohotnosti i univerzalizma i makijavelizma, pri čemu se u pogledu dobrohotnosti radi tek o nešto jačem odnosu s makijavelizmom kod žena nego kod muškaraca, dok u pogledu univerzalizma odnosa kod žena nema, dok je kod muškaraca slab, ali negativan. Iako slične, dobrohotnost više odražava brigu za bliske osobe, dok je univerzalizam usmjeren na brigu za opće dobro (uključujući i prirodu), što bi značilo da žene koje se manje brinu o bliskim osobama, ali ne nužno i o ostatku čovječanstva, u prosjeku postižu više rezultate na ljestvici makijavelizma, dok kod muškaraca ta razlika nije primijećena. Iako već postoje potvrde manje važnosti prijateljskih odnosa za makijaveliste (Lyons i Aitken, 2010), ovim je radom upozoreno i na specifičnosti

tog odnosa, čije bi potpunije razlaganje (uzimajući u obzir manjak literature o ovom problemu) zahtijevalo daljnja istraživanja. Pritom bi na umu valjalo imati i samu mjeru univerzalizma, koja sadržava tri čestice, od kojih je jedna vezana uz zaštitu prirode, druga je egalitarizam, a treća posvećivanje pažnje neistomišljenicima – što bi se moglo (ali se ne mora) interpretirati u kontekstu manipulativnih strategija te zamagлити sam nalaz.

Iduća značajna razlika primijećena je u odnosu moći i narcizma, pri čemu su muškarci koji su više cijenili moć postizali u pravilu više rezultate na ljestvici narcizma, dok postoji vjerojatnost da je kod žena taj odnos negativan, iako se u ovom istraživanju nije pokazao statistički značajnim. Kao i u slučaju makijavelizma, težnja prema moći sukladna je opisu narcisoidne osobe (Paulhus i Williams, 2002), iako su u literaturi već postojale naznake o razlikama u odnosu mračne trijade i težnje za dominacijom, prestižem i vlastitim probitkom (Semenyna i Honey, 2015). Navedeni se nalaz eventualno može objasniti muško-ženskim razlikama u grandioznoj i vulnerabilnoj komponenti narcizma, koja se dobiva na domaćem uzorku (Tutić, 2016), prema kojima muškarci postižu više vrijednosti grandioznoga, a žene vulnerabilnoga narcizma. Budući da je vrijednost moći povezana sa socijalnim samopoštovanjem i težnjom k dominaciji (Schwartz, 2012), iz nje se nazire grandiozna komponenta narcizma. Stoga bi potencijalni uzrok odstupanja u rezultatima mogla predstavljati pozitivna povezanost grandioznoga narcizma, a negativna vulnerabilnog s mjerama samopoštovanja (Zeigler-Hill, Clark i Pickard, 2008), pri čemu je u okviru uzetoga upitnika mjeren samo grandiozni narcizam (Jones i Paulhus, 2014).

Sljedeća razlika između muškaraca i žena zabilježena je u odnosu psihopatije i sigurnosti, pri čemu se psihopatija pokazala negativno povezanom sa sigurnosti kod žena, dok kod muškaraca pozitivna povezanost ipak nije dosegla razinu značajnosti. Za razliku od prethodnih primjera, kod ove razlike muškarci odudaraju od tipične slike psihopatije kao odraza impulzivnosti (Paulhus i Williams, 2002) i nalaza o sigurnosti kao jednoj od stabilnijih prediktora psihopatije (Kajonius i sur., 2015; Persson, 2014) te većoj sklonosti muškaraca višim rezultatima psihopatije i riskiranju (primjerice, Hunt, Hopko, Bare, Lejuez i Robinson, 2005). Moguće objašnjenje navedenih rezultata, odnosno ublaženog odnosa psihopatije s vrijednostima, leži u odabiru uzorka – budući da se radilo o studentima koji tijekom studija moraju preuzeti dio odgovornosti te samostalno organizirati svoj život, kao i pogled na obrazovanje kao dugoročno ulaganje u bolju budućnost, postoji mogućnost da je vrijednost sigurnosti kod njih pomaknu-

ta na više mjesto u odnosu na opću populaciju te, uz izostanak sudionika kod kojih je psihopatija klinički izražena, narušava spomenuti odnos. Također, tvrdnje kojima se opisuje sigurnost u PVQ-21 ne definiraju nikakva specifična "sigurna" ponašanja, ostavljajući prosudbu o tome što je i koliko rizično sudioniku. Budući da je prijašnjim istraživanjem utvrđen neizravan efekt psihopatije na rizične aktivnosti posredovan percepcijom rizika (Hosker-Field, Molnar i Book, 2016), a muškarci i žene različito procjenjuju rizik (Gustafsson, 1998), ne može se isključiti ovisnost dobivenih rezultata o subjektivnoj procjeni rizika sadržanoj u česticama upitnika.

Posljednja značajna razlika utvrđena je u odnosu dobrohotnosti i psihopatije, pri čemu su žene s višim rezultatima psihopatije manje vrednovale dobrohotnost, dok kod muškaraca takav odnos nije zabilježen. Kao i u prethodnom slučaju, i ovdje muškarci odudaraju od tipične slike psihopata kao osobe koja se ne brine o tuđem dobru (Paulhus i Williams, 2002). Dobrohotnost je najviše vrednovana osobna vrijednost i kod muškaraca i kod žena, što implicira nagnutost njezine raspodjele, a time i sužen raspon mogućih koeficijenata regresije. S druge strane, sve facete psihopatije ne koreliraju s konvencionalnim vrijednostima koje uključuju dobrobit drugih (Ljubin-Golub i Sokić, 2016), stoga je moguće da je i interakcija odabira instrumenta sa specifičnim uzorkom urodila neznačajnim rezultatima.

Iako zanimljive, valja imati na umu da navedene razlike između muškaraca i žena predstavljaju iskorak na ovom području istraživanja te mogu više služiti kao početna točka za buduća istraživanja nego kao konačan odgovor o spomenutim odnosima. U njih, uz reprezentativnijeg uzorka zbog mogućih razlika u osobnim stavovima i osobinama (Hanel i Vione, 2016), bilo bi dobro uključiti i preciznije mjere pojedinih faceta mračne trijade, ali i osobnih vrijednosti, kako bi se stekao detaljniji uvid u njihove odnose. Pritom valja imati na umu ipsativnost vrijednosti, pa bi valjalo kratkom uputom osvijestiti sudionike da razmisle o tome kad su se ponašali sukladno osobi koju procjenjuju ili koliko često to čine, kako bi se sudionike potaklo na promišljanje i davanje preciznije procjene, utemeljene i na uvjerenjima o sebi i na primjerima iz vlastita ponašanja. Također, valja na umu imati i problem društveno poželjnog odgovaranja, koje u ovom radu nije kontrolirano, iako bi neku njegovu mjeru bilo dobro uključiti u iduća istraživanja zbog visoke facijalne valjanosti prikazanih čestica u instrumentima (Ones, Viswesvaran i Reiss, 1996). Iako je u ovom istraživanju spol sudionika uzet kao moderator odnosa vrijednosti i mračne trijade, manji biološki konstrukti poput maskulnosti i femininosti također bi mogli

imati važnu ulogu, pri čemu nije isključiva njihova veća relevantnost od samoga spola. Stoga bi navedene dimenzije bilo dobro uvrstiti u daljnje istraživačke pokušaje razjašnjavanja ovih odnosa.

Općenito gledajući, ne treba zanemariti ni ulogu kulture u intenzitetu osobnih vrijednosti (vidi npr. Schwartz, 2011), ali i u izraženosti osobina mračne trijade (npr. Twenge, 2012). Iako se u ovom radu raspravlja o ulozi odabira uzorka u objašnjenju dobivenih rezultata, ne treba zanemariti ni kulturnu specifičnost i homogenost uzorka, odnosno može se postaviti pitanje o ulozi kulturnog okruženja, koje ne samo da, barem dijelom, oblikuje odnos osobnih vrijednosti i mračne trijade nego oblikuje i rodne uloge i očekivanja od muškaraca i žena, što otvara prostor za buduća istraživanja.

Zaključno, istraživanjem su potvrđene muško-ženske razlike u mračnoj trijadi, kao i u osobnim vrijednostima, uz naznaku o postojanju razlika u njihovim odnosima kod muškaraca i žena. Iako nije riječ o velikim razlikama, pojava njihove značajnosti na manjem i prigodnom uzorku može služiti kao poticaj za njihovu daljnju specifikaciju na većem uzorku, uz primjenu preciznijih instrumenata. Pritom valja u obzir uzimati i motivacijsku komponentu osobnih vrijednosti, čije bi preciziranje u kontekstu mračne trijade moglo koristiti u budućem teorijskom ocrtavanju navedenoga konstrukta, posebice u vidu razjašnjavanja motivacije koja leži u njegovoj pozadini.

LITERATURA

- Abell, L. i Brewer, G. (2014). Machiavellianism, self-monitoring, self-promotion and relational aggression on Facebook. *Computers in Human Behavior*, 36, 258–262. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.03.076>
- Balakrishnan, A., Plouffe, R. A. i Saklofske, D. H. (2017). What do sadists value? Is honesty-humility an intermediary? Replicating and extending findings on the link between values and "dark" personalities. *Personality and Individual Differences*, 109, 142–147. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.12.055>
- Bardi, A. i Schwartz, S. H. (2003). Values and behavior: Strength and structure of relations. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(10), 1207–1220. <https://doi.org/10.1177/0146167203254602>
- Benjamini, Y. i Hochberg, Y. (1995). Controlling the false discovery rate: A practical and powerful approach to multiple testing. *Journal of the Royal Statistical Society. Series B (Methodological)*, 57(1), 289–300. <https://doi.org/10.1111/j.2517-6161.1995.tb02031.x>
- Bogdanović, M., Vetráková, M. i Filip, S. (2018). Dark triad characteristics between economics & business students in Croatia & Slovakia: What can be expected from the future employees? *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 5(4), 967–991. [https://doi.org/10.9770/jesi.2018.5.4\(19\)](https://doi.org/10.9770/jesi.2018.5.4(19))

Brunswik, E. (1956). *Perception and the representative design of psychological experiments* (2nd ed.). Berkeley: University of California Press.

Cervone, D. i Pervin, L. A. (2013). *Personality: Theory and research* (12th ed.). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.

Dinić, B. i Wertag, A. (2018). Effects of Dark Triad and HEXACO traits on reactive/proactive aggression: Exploring the gender differences. *Personality and Individual Differences*, 123, 44–49. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.11.003>

Ferguson, C. J. (2009). An effect size primer: A guide for clinicians and researchers. *Professional Psychology: Research and Practice*, 40(5), 532–538. <https://doi.org/10.1037/a0015808>

Ferić, I. (2008). Sustav vrijednosti kao odrednica dominantnih političkih preferencija. *Društvena istraživanja*, 17(4-5), 615–629. Dostupno na http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=46246

Furnham, A., Richards, S. C. i Paulhus, D. L. (2013). The dark triad of personality: A 10 year review. *Social and Personality Psychology Compass*, 7(3), 199–216. <https://doi.org/10.1111/spc3.12018>

Grijalva, E., Newman, D. A., Tay, L., Donnellan, M. B., Harms, P. D., Robins, R. W. i Yan, T. (2015). Gender differences in narcissism: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 141(2), 261–310. <https://doi.org/10.1037/a0038231>

Gustafsson, P. E. (1998). Gender differences in risk perception: Theoretical and methodological perspectives. *Risk Analysis*, 18(6), 805–811. <https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.1998.tb01123.x>

Hanel, P. H. i Vione, K. C. (2016). Do student samples provide an accurate estimate of the general public? *PloS one*, 11(12), e0168354. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0168354>

Hosker-Field, A. M., Molnar, D. S. i Book, A. S. (2016). Psychopathy and risk taking: Examining the role of risk perception. *Personality and Individual Differences*, 91, 123–132. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.11.059>

Hunt, M. K., Hopko, D. R., Bare, R., Lejuez, C. W. i Robinson, E. V. (2005). Construct validity of the Balloon Analog Risk Task (BART). *Assessment*, 12(4), 416–428. <https://doi.org/10.1177/1073191105278740>

Jonason, P. K., Koenig, B. L. i Tost, J. (2010). Living a fast life: The Dark Triad and life history theory. *Human Nature*, 21(4), 428–442. <https://doi.org/10.1007/s12110-010-9102-4>

Jonason, P. K., Foster, J. D., Kavanagh, P. S., Gouveia, V. V. i Birkás, B. (2018). Basic values and the Dark Triad traits. *Journal of Individual Differences*, 39(4), 220–228. <https://doi.org/10.1027/1614-0001/a000267>

Jones, D. N. i Paulhus, D. L. (2014). Introducing the Short Dark Triad (SD3). *Assessment*, 21(1), 28–41. <https://doi.org/10.1177/1073191113514105>

Kajonius, P. J., Persson, B. N. i Jonason, P. K. (2015). Hedonism, achievement, and power: Universal values that characterize the Dark Triad. *Personality and Individual Differences*, 77, 173–178. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2014.12.055>

Kohavi, R. (1995, August). A study of cross-validation and bootstrap for accuracy estimation and model selection. U *Proceedings of the 14th international joint conference on Artificial intelligence-Volume 2* (str. 1137–1143). San Francisco: Morgan Kaufmann Publishers Inc.

- Lee, K. i Ashton, M. C. (2005). Psychopathy, Machiavellianism, and narcissism in the Five-Factor Model and the HEXACO model of personality structure. *Personality and Individual Differences*, 38(7), 1571–1582. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2004.09.016>
- Lyons, M. i Aitken, S. (2010). Machiavellian friends? The role of Machiavellianism in friendship formation and maintenance. *Journal of Social, Evolutionary, and Cultural Psychology*, 4(3), 194–202. <https://doi.org/10.1037/h0099290>
- Ljubin-Golub, T. i Sokić, K. (2016). The relationships between triarchic psychopathic traits and value orientations in men and women. *Psihološka istraživanja*, 19(2), 185–203. <https://doi.org/10.5937/PsIstra1602185L>
- Merkle, E. i You, D. (2018). *nonnest2: Tests of Non-Nested Models*. R package version 0.5-2. Dostupno na <https://CRAN.R-project.org/package=nonnest2>
- Oishi, S., Diener, E., Suh, E. i Lucas, R. E. (1999). Value as a moderator in subjective well-being. *Journal of Personality*, 67(1), 157–184. <https://doi.org/10.1111/1467-6494.00051>
- Olver, J. J. i Mooradian, T. A. (2003). Personality traits and personal values: A conceptual and empirical integration. *Personality and Individual Differences*, 35(1), 109–125. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(02\)00145-9](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(02)00145-9)
- Ones, D. S., Viswesvaran, C. i Reiss, A. D. (1996). Role of social desirability in personality testing for personnel selection: The red herring. *Journal of Applied Psychology*, 81(6), 660–679. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.81.6.660>
- Orue, I., Calvete, E. i Gamez-Guadix, M. (2016). Gender moderates the association between psychopathic traits and aggressive behavior in adolescents. *Personality and Individual Differences*, 94, 266–271. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.01.043>
- Parks, L. i Guay, R. P. (2009). Personality, values, and motivation. *Personality and Individual Differences*, 47(7), 675–684. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2009.06.002>
- Parks-Leduc, L., Feldman, G. i Bardi, A. (2015). Personality traits and personal values. *Personality and Social Psychology Review*, 19(1), 3–29. <https://doi.org/10.1177/1088868314538548>
- Paulhus, D. L. i Williams, K. M. (2002). The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36(6), 556–563. [https://doi.org/10.1016/S0092-6566\(02\)00505-6](https://doi.org/10.1016/S0092-6566(02)00505-6)
- Pavlović, T. (2017). *Mračna strana vrednota: Povezanost Mračne trijade i osobnih vrijednosti u hrvatskom uzorku*. (Diplomski rad). Hrvatski studiji, Zagreb. Dostupno na <https://repozitorij.hrstud.unizg.hr/islandora/object/hrstud:1015/preview>
- Pavlović, T., Benaković, T., Prpa, M. i Wertag, A. (2017). Povezanost glazbenih preferencija s osobnim vrijednostima te crtama ličnosti. *Društvena istraživanja*, 26(3), 405–427. <https://doi.org/10.5559/di.26.3.05>
- Persson, B. (2014). *Personality neuroscience and dark values*. (Magistarski rad). Sveučilište Skövde, Skövde. Dostupno na <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:774431/FULLTEXT01.pdf>

Pervin, L. A., Cervone, D. i John, O. P. (2005). *Personality: Theory and research* (9th Edition). New York: John Wiley & Sons.

R Core Team (2019). *R: A language and environment for statistical computing*. R Foundation for Statistical Computing, Vienna, Austria. Dostupno na <https://www.R-project.org>

Rauthmann, J. F. i Kolar, G. P. (2012). How "dark" are the Dark Triad traits? Examining the perceived darkness of narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Personality and Individual Differences*, 53(7), 884–889. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2012.06.020>

Roccas, S., Sagiv, L., Schwartz, S. H. i Knafo, A. (2002). The Big Five personality factors and personal values. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(6), 789–801. <https://doi.org/10.1177/0146167202289008>

Rokeach, M. (1968). *Beliefs, attitudes, and values: A theory of organization and change*. San Francisco, CA: Jossey-Bass Inc.

Rosseel, Y. (2012). lavaan: An R Package for Structural Equation Modeling. *Journal of Statistical Software*, 48(2), 1–36. <https://doi.org/10.18637/jss.v048.i02>

Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1–65. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60281-6](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60281-6)

Schwartz, S. H. (2012). An overview of the Schwartz theory of basic values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1), 1–20. <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116>

Schwartz, S. H. i Rubel, T. (2005). Sex differences in value priorities: Cross-cultural and multimethod studies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89(6), 1010–1028. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.89.6.1010>

Schwartz, S. H., Melech, G., Lehmann, A., Burgess, S., Harris, M. i Owens, V. (2001). Extending the cross-cultural validity of the theory of basic human values with a different method of measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(5), 519–542. <https://doi.org/10.1177/0022022101032005001>

Semenyina, S. W. i Honey, P. L. (2015). Dominance styles mediate sex differences in Dark Triad traits. *Personality and Individual Differences*, 83, 37–43. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.03.046>

Sheldon, K. M., Ryan, R. M., Deci, E. L. i Kasser, T. (2004). The independent effects of goal contents and motives on well-being: It's both what you pursue and why you pursue it. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(4), 475–486. <https://doi.org/10.1177/0146167203261883>

Szabó, E. i Jones, D. N. (2019). Gender differences moderate Machiavellianism and impulsivity: Implications for Dark Triad research. *Personality and Individual Differences*, 141, 160–165. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.01.008>

Točaković, V. (2017). *Mračna trijada i zadovoljstvo u romantičnoj vezi*. (Diplomski rad). Hrvatski studiji, Zagreb. Dostupno na <https://repositorij.hrstud.unizg.hr/islandora/object/hrstud:1164/preview>

Tutić, V. (2016). *Spolne razlike u narcizmu kod mladih odraslih osoba*. (Diplomski rad). Filozofski fakultet, Osijek. Dostupno na <https://repositorij.ffos.hr/islandora/object/ffos:747/preview>

Twenge, J. M. (2012). Narcissism and culture. U W. K. Campbell i J. D. Miller (Ur.), *The handbook of narcissism and narcissistic personality disorder* (str. 202–209). John Wiley & Sons, Ltd. <https://doi.org/10.1002/9781118093108.ch18>

Wertag, A. i Hanzec, I. (2013). Life satisfaction and gender differences in Dark Triad personality traits. *Savremeni trendovi u psihologiji 3, knjiga sažetaka*. Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu (str. 256).

Wertag, A., Vrselja, I. i Tomić, T. (2011). Provjera konstruktne valjanosti Paulhusovog i Williamsovog (2002) upitnika Mračne trijade D3-27. U V. Kolesarić (Ur.), *Program i sažeci priopćenja* (str. 180). Poster prezentiran na 19. godišnjoj konferenciji hrvatskih psihologa, Osijek, 12.–15. 10. 2011. Dostupno na <https://bib.irb.hr/datoteka/537948.Poster-Osijek.pdf>

Zeigler-Hill, V., Clark, C. B. i Pickard, J. D. (2008). Narcissistic subtypes and contingent self-esteem: Do all narcissists base their self-esteem on the same domains? *Journal of Personality*, 76(4), 753–774. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2008.00503.x>

Differences in the Relationship between Personal Values and the Dark Triad in Men and Women

Tomislav PAVLOVIĆ

Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb

Miroslav RAJTER

Research Office, University of Zagreb, Zagreb

Despite the extensive literature on the research of personal values and the Dark Triad independently, studies on their relationship are relatively scarce. The aim of this paper was to examine the differences between men and women in personal values and the traits of the Dark Triad; and to examine if their relationship is different for men and women. A sample of 510 students filled out the Portrait Values Questionnaire and the Short Dark Triad questionnaire. The results indicate higher values of hedonism, achievement, safety and benevolence among women and higher Machiavellianism and psychopathy, but not narcissism, among men. The moderation of the relationship of personal values and the Dark Triad regarding sex was also significant, where among men it is possible to predict higher Machiavellianism with higher values of safety and to predict higher narcissism with higher values of power, while among women these relations were not significant. Women who have higher values of safety and benevolence mostly achieve

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 29 (2020), BR. 3,
STR. 349-371

PAVLOVIĆ, T., RAJTER, M.:
RAZLIKE U ODNOSU...

lower results on psychopathy and this relationship was not obtained among men. Generally, a higher amount of the variance of the Dark Triad was explained among the male sample, where narcissism is better predicted by personal values than it is among women.

Keywords: personal values, Dark Triad, men and women

Međunarodna licenca / International License:
Imenovanje-Nekomercijalno / Attribution-NonCommercial